

idézni szoktunk: „Azt, hogy életemen végigtekintve van egy kis folt, amelyre mint az igazi siker aranykorára emlékezhetek, vásárhelyi diákjaimnak köszönhetem.”

A mai Vásárhely büszkén sorolja kulturális hagyományainak legfényesebb értékei közé az író és a város egymást gazdagító kapcsolatát, és talán nem veszik tőlünk dicsekvésnek, ha azt mondjuk: a maga ereje és lehetőségei szerint a város igyekszik jól sáfárkodni ezzel a gazdag örökséggel, igyekszik ébren tartani és ápolni mindazt, amit az író munkásságának gazdag örökségéből a magáénak vallhat.

A tiszteletteljes hagyományápolás sok-sok jelével találkozhattak már városunkban: a főutcán a róla elnevezett városi könyvtár előtt emelt szobrot a város egykori írópolgárának; hathatósan támogatta a Németh László Emlékház létrehozását, irodalmi konferenciákat, emlékünnepeket rendezett; intézményei — különösen a gimnázium, a volt Cseresnyés-kollégium és a könyvtár — mindig készségesen, nem ritkán kezdeményezően is részt vállalnak a Németh László-i örökség gondozásának, a nemes értelemben vett kultusz ápolásának nemzeti feladatából.

Mindezt nem hivalkodásból soroltam fel, hanem csupán azzal a céllal, hogy emlékeztessenek rá: Vásárhelynek oka és joga is van arra a kezdeményezésre, amelynek valóra váltásához most az Önök egyetértését és segítő részvételét kérjük.

A megalakítandó Németh László Társaságnak a város nemcsak otthont, hanem erejéből tellően anyagi segítséget is kíván adni.

Bízunk benne, hogy az Önök egyetértésével, részvételével, munkájával, támogatásával a kitűzött célok megvalósíthatók. Ebben a reményben nyitom meg az alakuló ülést, és eredményes tanácskozást, okos döntéseket kívánok.

KIRÁLY ISTVÁN

Elnöki székfoglaló

Tisztelt Közgyűlés!

Köszönettel szeretném kezdeni. Nagyon köszönöm (azt hiszem mindnyájunk nevében) Németh Ellának, hogy vállalta a részvételt a társaság munkájában. Azt hiszem minden Németh László-tisztelő, mindenki, aki Németh Lászlót szereti, tudja mivel tartozik a Németh-életmű Németh Ellának. Szép szó ez a magyar szó: feleség. Benne van a fele-gondolat, az élettárs-eszme. Itt ez valóban a maga tényleges értelmében élt: elképzelhetetlen a Németh-életmű Németh Ella nélkül. A másik köszönet Hódmezővásárhelynek szól. Ez a város talán élete legnehezebb időszakába állt oda segítően az író mellé.

Elhangzott a Németh László Társaság alakuló ülésén.

Hódmezővásárhelyre sok minden fog a jövőben fényt vetni, de azt hiszem amíg magyar kultúra lesz, ennek a városnak a nevét nem utolsósorban ezért fogják mindenütt, tisztelettel emlegetni, ahol magyarul beszélnek, mert Németh László sorsa ezzel a várossal forrt össze. Ennek a városnak van legtöbb joga hozzá, hogy holtában is ő álljon oda elsőként az immár klasszikus Németh László mellé, hogy a Németh-kultuszban úttörő legyen.

Külön meg szeretném köszönni, hogy ezzel a joggal élt is a város. Nálunk van hajlam arra, hogy ilyen jogokat veszni hagyjanak. Nem tudják, hogy egy nemzetnek van erkölcsi vagyona is, és ezzel a vagyonnal éppen úgy nem lehet könnyelműen bánni, mint az anyagiakkal. Az ily vagyon is érték. Sőt messzebb szólóan az: a történelemben ez ad belépőt. Németh László ennek a nemzetnek erkölcsi vagyona: Hódmezővásárhely érzi a felelősséget ezért. Érzi, hogy ezt a vagyont őrizni kötelesség. Külön meg szeretném köszönni azt az odaadó munkát, melyet a hódmezővásárhelyi tanács és mindenekelőtt a tanács elnöknője, Csizmadia Sándorné végzett, a megértést, melyet az ügynek adott.

Nyilvánvalóan, hogy sok probléma fog abból adódni, hogy egy Hódmezővásárhelyhez kötődő Németh László Társaság jött létre. Sok a bürokratikus és hasonló nehezék. De az eddigi tapasztalatok arról tanúskodnak, olyan nagyvonalúság van a Tanácsban, annyi megértés van az ügy iránt, amely biztosíték arra, hogy ezeken a nehézségeken könnyen úrrá lehet lenni. A közgyűlés is mutatta, hogy itt mindenki a szándékot érezte fontosnak. Azt, hogy létre kell jönnie egy országos kisugárzású Németh László Társaságnak, s ennek van alárendelve minden más kérdés.

Rátérve a működési tervre. Nyilvánvalóan kettős funkciója van Társaságunknak: egy helyi, és egy ezen túlmutató: a Németh László-kultusz ébren tartása országosan is. Hogy a helyi hódmezővásárhelyi közművelődési funkció milyen jellegűen és hogyan alakuljon, a nem hódmezővásárhelyiek részéről csak azt tudom ígérni valószínűen nemcsak a magam nevében, hanem az elnökség és a választmány nevében is: igyekszünk ehhez minden segítséget megadni. Meggyőződésem, hogy a Társaság olyan kezekben mint Földesi Ferenc, kitűnően működő helyi közművelődési egyesület is lesz. Egyről szeretném őket biztosítani; minden vonatkozásban számíthatnak ránk. Viszont kérjük őket, hogy mi is számíthassunk rájuk. Az ötletükre, a munkájukra, az energiájukra, abban ami, nem jogilag, nem jogszabály szerint, hanem — mint Földesi Ferenc találoán mondta — lényegileg Hódmezővásárhelyről kisugárzó országos funkció kell hogy legyen: a Németh László-kultusz ébren tartásában.

Németh Lászlónak volt kedves mondása, hogy egy nemzetnek minden igazi művészi tehetség olyan, mint egy aranybánya. Minél többen foglalkoznak vele, annál több kincs jön fel belőle. Egy nemzetnek múltja értékeihez így kell mindig közelednie. Minden értelmes klasszikus-kultuszban az a legfőbb célja, hogy minél több olyan ember legyen, aki munkájával, odaadásával segít megőrizni az örökölt kincseket a jövő számára, besugároztatni azokat a mindennapokba. Ez kell, hogy legyen a Németh László Társaságnak is a legfőbb programpontja: igyekeznie kell egybegyűjtenie mindazokat, akik fontosnak tartják, hogy a Németh László-életmű tovább hasson, éljen.

Milyen formái vannak az ily módon történő örökségörzésnek?

Mindenekelőtt a szellemi hagyaték őrzésében való részvételt kell, hogy jelentse ez; a munkát azért, hogy mindaz, ami Németh László nevéhez kapcsolódik (kézirat, levél, cikk, rádió- és tv-interjú, hírlapi nyilatkozat, róla szóló

irodalom stb.), fel legyen mérve, össze legyen gyűjtve, s lehetőleg hozzáférhetővé váljék minél több ember számára. Nem pusztán filológiai kérdés ez, de egyben a helyes magyarságtudaté is. Önmagát becsüli meg azzal a nemzettel, hogy úgy akarja látni múltját, mint szépen karban tartott, gondozott kertet. Rendben akarja tudni nagyjai hagyatékát, vallva, hogy hozzátartozik ez is ahhoz a bizonyos Adytól idézett „templomépítéshez”. Egy nép identitását nem utolsó sorban ez biztosítja: a klasszikusok iránti tisztelet. Az ápoló emlékezet.

A másik, amiben ez az őrzés áll: a tárgyi emlékezet. Az arra való figyelés. Haza csak ott van — Hatvany Lajos szép szavával szólva —, ahol „beszélnek a kövek”, ahol — mint Juhász Gyula írta — tudják az emberek, „itt Tömörkény, ott Gárdonyi lakott”, avagy Radnóti Miklós feledhetetlen verssorát idézve tudják, „hol lakott itt Vörösmarty Mihály”. Igyekeznünk kell tehát megbecsülni és megteremteni ezeket a „beszélő köveket”. Szobroktól kezdve emléktáblákon, intézményeknek való névadáson át tárgyi emlékeket őrző múzeumok létesítéséig számos formája van ennek. Hódmezővásárhely példát mutatott ezen a téren is, példát minden irányúan. Törekedni kell rá, hogy minden Németh László nevével összekapcsolódó helyen — mindenekelőtt az író másik kedves városában, Budapesten — a tárgyi emlékezés ugyanilyen intenzív s mély legyen.

Végül a harmadik funkció, amelyet Társaságunknak vállalnia kell: a közművelődési, a közművelődési országos viszonylatban. Igyekeznünk kell bevinni a Németh László-i eszméket, gondolatokat a nemzet életébe, a mindennapokba. Ezt érzem legfontosabb feladatunknak. Iparkodnunk kell tudatosítani (amit egyébként a Társaság most megválasztott vezetőségének névsora már egymaga tükröz), hogy Németh László nem egy szűk szekta, de a *nemzet* írója. A nemzet egészéé. A nemzet klasszikusa. A Társaságnak ezt tudva kell végeznie a maga munkáját. Az innen adódó felelősséggel.

Hozzátartozik ehhez a felelősséghez nemcsak az őrzés, de a kritika is; a bírálata mindannak, aminek tévesztettségét az idő ma már félreérthetetlenül a felszínre hozta. A nagyok igazi kultusza nem kritikátlan bálványimádás. Az a szekták sajátsága. A valódi kegyelet tudja: nincs az a nagyság, amelynek nincsenek tévedései, s főleg nincs akkor, ha oly úttörő módon, az ismeretlenben járt gondolataival, mint Németh László tette. Az igazi tisztelet megérti történelmileg a keresés közben ejtett tévedéseket, de nem menti fel őket. Bírálja azokat. A történelmi-leíró és az etikai-értékelő megközelítést nem keveri egybe. Nem a tévesztett gondolatokat kívánja őrizni, de az életmű lényegét: a mához szóló igaz üzenetet.

Mit lehet kiemelni egy ilyen rövid bevezetőben ebből az üzenetből, abból a végtelen gondolatgazdagságból, amely a Németh László-i életmű sajátja? A magam részéről három kulcsfogalommal kívánom érzékeltetni, hogy mit vélek ma leginkább időszerűnek, a jelenhez szólónak, s ez: *minőség*, a *hűség* és a *belátás* fogalma. Mégpedig kettős dimenzióban nézve, értékelve mindegyiküket, mert kettős viszonylatban éltek ezek a fogalmak a Németh László-i életműben mindig: a társadalmiság és a személyiségtudat látószögében.

Németh László ugyanis a teljesség írója volt ebben a vonatkozásban is: a maga bonyolultságában, összetettségében tudta nézni az emberi életet. Nem véletlenül volt egyik kedves verse Ady költeménye, *A civódó magyar*. Az ebben ott rejlő komplex antropológia — kétpólusú személyiségelmélet — volt a

sajátja. Egyszerre volt „civódó magyar”, társadalmi-történelmi kontextusban élő közösségi ember, s ugyanakkor születés és halál szorítójába vetett külön egyéni sors, „élet s halál fia”. Egyszerre látta az egyest, mint társadalmi lényt, mint a történelem részét, a nagy folyam egy cseppjét, s ugyanakkor mint önmagáért való, önálló egészet, mint személyiséget. S így legfőbb gondolatai is mindig ebben a kettős összefüggésben élnek. Így lehet csak hitelesen elemezni őket.

A *minőség* — társadalmi dimenzióban — mindenekelőtt nemzeti felelősséget jelentett nála. Gondolatá érlelte azt az Ady-verssort: „Hogy Bécs ellen és Minden ellen — E kis ország még remekeljen.” A „remeklő” országot idézte. Egész életművének egyik legfőbb sugallata, hogy egy oly kis nemzet, mint a magyar, csak mint minőség létezhet. Csak így lehet jelen a globalizmus huszadik századi új korszakában, a megszületni vágyó emberi egészben, a világ-fejlődésben. Ezzel adott feladatot nemzete számára.

A személyiség dimenziójában is hasonló feladatot jelöl a minőség fogalma. Minden embernek van (az ő ellen-freudista antropológiájának törvényei szerint) egy alatt-természete és egy orom-természete. S a feladat — ez a minőség parancsa —, hogy az örömtermészetet próbálja meg kilicitálni minden egyes önnönmagában. A vágyat élesztette, hogy ne az alatt-, de az orom-természet jegyében kíséreljük meg élni az életet. Az ellengravitáció minden közönségest tagadó, erős vonzásában.

Igaz, mint kételkedő, gondolkodó ember, nagyon jól tudta: maradéktalanul nem lehetséges ez. Sosem szabadulhatunk meg az alatt-emberség húzó erejétől, a démoni embertől. Biológiai létezésünkbe van az beágyazva. Ugyanakkor azonban jól tudta azt is: nemcsak az elért — a szándék is minősít, méri az egyest. Az egyéniség valós természetét mindig az jelzi, hogy vágya merre vonja. Hiszen a léleknek a vágy a sajátos, ellenirányú nehézkes ereje. Abban kell, hogy hasson a magaslat hívása. Minden egyes embert arra készítet ma is a Németh műveiben ható minőség-gondolat, hogy a maximumot kísérelje meg realizálni önnönmagában.

A *hűség* gondolata a Németh László-i művészi üzenet másik kulcsfogalma. Végigkísérte az élete egészét. Társadalmi dimenzióban a megkötöttségérzettel jelentett ez egyet: hűséget a helyhez, hová a sors vetett. Mert véletlen az, hogy kit hol dob ki az élet, de ahová helyezte ott kell helytállnia, hűnek maradnia: megkísérelni becsülettel élni a néki szabott, elrendelt életet. Annak józan, reális tudatát fejezte ki a hűség igénye — az író egyik kései, kedves eszméjét idézve —, hogy élete külső meghatározottságát az egyén többnyire készen, akaratától függetlenül kapja. De rajta múlik az, mit csinál belőle. Feladhatja magát, menekülhet tőle. De teheti azt is, mit Égető Eszter tett: megpróbálhat paradicsomot teremteni a lajosfalvi homoksivatagban. Laboratóriummal alakíthatja át a gályapadot. Ott hathat benne a hűség kívánalma: a helytállás parancsa.

Társadalmi vonatkozásban a nekünk rendelt helyhez, a személyiségében pedig önmagunkhoz való hűséget sugall Németh László hűség-gondolata. Az autonóm emberség fontosságára figyelmeztet, a lelkiismeret jegyében való, felelős életre. Az a kívánalom sűrűsödik bele, hogy legyen az ember mindig önmaga. Ne hallgattassa el nemesebb énjét, tudjon figyelni a szokrateszi daimonion korszerűsített, újraélt mására: a benne ható „hangra”. Igaz, lehet, hogy pusztá előítéletet közvetít az csupán. A kritikus éles ész azt szét kell

hogyan rombolja. De az emberi kultúrában felhalmozott, letisztult normarendszer — évezredek népi erkölcsi tapasztalata — is üzenhet általa. Éppen ezért az én nem szökhetsz előle. Nem véletlenül játszott központi szerepet Németh Lászlóban — a hűség gondolatával egybefonódva — a hagyomány tudata: a holtak üzenete. Arra készítette ez, hogy minden kelepceben legyen ereje a lelkiismeret szavára — a „hangra” — figyelő, emberhez méltó, tartalmas életre.

Végül arról a Németh László-i gondolatról szeretnék szólni, amelyet legidősebbnek, leginkább mához szólónak, legelőbbnek vélek az életművében: a belátáséről. Élete második felében — 1945 után — határozta meg ezt ezen a néven, de ez készült már ott a korábban is igenelt morális tartásban: a növény-erkölcsben. S ha van gondolat, amely mutatja, hogy Németh László nemcsak a magyarság, de az emberiség nagy gondolkodója, ez a gondolat az. A század közepén megalkotta azt a fogalmat, melynek megértéséhez a század vége felé kezd eljutni csupán az emberi egész. Tiltakozott a fundamentalizmusok — az ő szavával szólva —: az emberi „örületek” mindenfajta változata ellen: a belátás igényével élt.

Volt idő, mikor vitáztam vele erről a kérdéstről. Petőfi verse, „türelem, te a birkák s a szamarak dicső erénye” volt krédó számomra, az élt ott bennem. Vagy-vagy-okban tudtam gondolkodni csupán, megalkuvásnak tűnt az általa hirdetett belátás-etika. Most, a század végén világosan látom, hogy ebben a hajdani vitában neki volt igaza. Felnevelt az idő a megértésre.

Nyilvánvalóvá vált ugyanis a mába elérve, hogy nem lehet a legszebb emberi szó többé a harc szava. A békének ma már nincs alternatívája. Környezet-szennyeződést hozott magával a „harc a természettel” egykori lózungja. Meg kell tanulnunk nem „harcolni”, de együttélni a környezetünkkel, a körülötünk lévő anyagi világgal. S nyilvánvalóvá lett ez társadalmi vonatkozásban is. Az atomfegyverek korában élve magában hordja az emberek közötti harc bármilyen formája annak a veszélyét, hogy elpusztítja magát az egész emberiség. Csak a belátás oldhatja meg ma már a világproblémákat: a konszenzuskeresés, a dialóguserkölc. A napi politika kívánalma lett a hajdani Németh László-i utópia: a növényetika. Az emberiségnek meg kell tanulnia egy új értékrendben — nem a harc, de a béke törvényei szerint — cselekednie és gondolkodnia. Hogy sikerül-e ez? Ez nyitott probléma. De embereken múlik, mert emberek dolga. Szükség van így nagyon a Németh László-i eszmék és hitek jelenlétére: az általa hirdetett belátás-erkölcsre.

Társadalmi vonatkozásban a tolerancia igényével jelent ez egyet. Fényt kapott újra a felvilágosodásnak ez a szép szava. Ez kell, hogy legyen az emberi együttélés fő szabályozója. Úgy kell megpróbálni élni, ahogy a maga kis körében Égető Eszter tette: meg kell kísérelni mindig újrakötni, ismételten összezabogozni az otthon szakadó szálait, a széteső, szétroncsolt emberi kapcsolatokat.

Élni kell tudni a türelem jegyében.

A személyiség vonatkozásában pedig az empátiaigényt hordja ez magában. A Kertész Ágnesben ott ható irgalom — a lényegét nézve — a belátás-fogalom egyéni sorsokra lefordított mása. A képesség arra, hogy ne csak önmagában, de a másik emberben is tudjon gondolkodni, érezni az egyes, a tőle idegent is lássa és megértse.

Minőség, hűség, belátás — nem utolsósorban ezek voltak azok a szavak, melyek indokolják a Németh László Társaság létrehozását. Nem annyira az író

emlékének van erre szüksége, de nekünk ma élőknek. Azoknak, akiknek életé-
be egyéniségformálón szólt be Németh valaha, s kiknek így szívügye, hogy ne
vesszen el, de hatóerő legyen az ebben az életműben rejlő gondolati-erkölcsi
örökség; hatóerő a nemzet egészében. Az egymásra találás talán erőt ad szá-
munkra; erőt és reményt, hogy nem marad puszta utópia — az író egyik leg-
kedvesebb toposzával szólva — a „kertnek” az álma, az otthonos világnak, a
szimbólikus értelemben vett „Kertmagyarországnak” szép, Németh László-i
elképzelése.

